

РЕЦЕНЗИЯ

върху дисертационен труд на тема:

"Транскултурни аспекти на приобщаващите политики и приобщаващите практики в образованието на ромите"

За присъждане на образователната и научна степен "доктор",

В област на висше образование: 1. Педагогически науки,

Професионално направление: 1.2. Педагогика (Теория на възпитанието и дидактика)

Автор: Илия Никола Бело

Научен ръководител: проф. д-р Мария Кирилова Баева

Дисертантът Илия Бело е роден на 20. 01. 1977 г. в Билищ, Албания. Дипломира се като бакалавър по *Специална педагогика – педагогика на деца с интелектуална недостатъчност* във Факултета по начална и предучилищна педагогика към СУ „Св. Климент Охридски“ през 2012 г. с професионална квалификация – педагог, учител в специални училища. През 2014 г. завършва магистърска програма „Мениджмънт на социално-педагогическите дейности“ също във Факултета по начална и предучилищна педагогика на Софийския университет и още следващата година през 2015 започва своята подготовка в редовна форма на обучение за придобиване на докторска степен към същия факултет, катедра „Предучилищна и медийна педагогика“.

Към момента работи като асистент във Факултета по педагогика и филология - UNIVERSITETI „FAN. S. NOLP“ - KORÇË, Албания, като преподава в бакалавърски и магистърски програми по дисциплините: педагогика, специална педагогика, семейна педагогика и история на педагогиката.

В периода 2010 – 2012 година провежда обучения и реализира практическа дейност в специалните училища в София. Прилага практическите си умения в областта на педагогиката, специалната педагогика и социалната педагогика в проект „Млади лидери в подкрепа на социалната интеграция на децата от институциите“, София 2010-2012 г.

Прави много добро впечатление езиковата подготовка на кандидата за доктор. Владее 4 езика - албански, български, гръцки и английски, което му дава

възможност да обследва дисертационния проблем в глобален и локален план и е от съществено значение за резултатността на работата му.

Данни за дисертацията – преценка на актуалността и значимостта на проблематиката

Дисертационният труд, представен от Илия Бело, съдържа научни и научноприложни резултати с принос в науката и показва, че Бело има задълбочени теоретични познания в областта на педагогиката, специалната педагогика и социалната педагогика и по-конкретно в сферата на приобщаващото образование и високи умения и способности за самостоятелни научни изследвания в областта на педагогическата и социалната наука.

Дисертационният труд е представен във вид и обем, отговарящ на характера на настоящата процедура. В него са включени необходимите компоненти: заглавна страница, съдържание, увод, изложение в две глави, изводи и препоръки към практиката, приносни моменти, заключение, декларация за оригиналност, използвана литература и три приложения.

Представеният за рецензиране дисертационен труд е оригинален авторски продукт, заявен и чрез приложена декларация за оригиналност на авторската разработка и достоверност на включените описания и резултати, изводи и анализи от проведеното изследване.

Научният проблем, на който е посветен дисертационният труд, е изключително сензитивен и много актуален за днешната социална, икономическа и образователна политика – качествено образование на децата с различен социален статус, в случая етнически. Проблем, нуждаещ се от задълбочени проучвания и научни аргументации с последващи методически решения, за да има по-малко деца отпаднали от образователната система и дезинтегрирани от обществото, което погледнато в по-широк план е и въпрос на национална и глобална сигурност. Актуалността на дисертационната проблематика е безспорна, тъй като чрез изследване на най-добрите условия за включване на деца в образователна среда, с адекватна образователна програма чрез приобщаване и качествено обучение и предлагането на научно обосновани подходи биха се преодолели социалната изолация и дезинтеграцията, биха се развили оптимално възможностите на личностния потенциал чрез превенция на маргинализацията и социалното изключване.

И още повече, реализираният транскултурен подход в изследването е по посока научно проучване на спецификите и транскултурните аспекти на приобщаващите политики и практики в образованието на ромите, базирано на сравнителен анализ на две страни, които имат богато етническо многообразие, но различни политики по отношение на социалното включване, предвид членството на България в Европейския съюз и приложимото във връзка с това законодателство в социалната и образователната сфера.

Формални и съдържателни параметри на дисертационния труд

Дисертацията е в обем 203 стандартни страници и 17 страници приложения, включващи модели на анкетни карти. Използваната литература е в обем от 206 източника, от които 35 на латиница и 55 на руски език, 1 на сръбски, 1 на македонски, 1 интернет ресурс, като всички те отразяват значими и фундаментални публикации за научната област и практиката в сферата на приобщаващото образование и интегрираното обучение на децата.

Авторефератът отразява обективно съдържанието на дисертационния труд. Той е в обем 62 страници. Изготвен е структурно в съответствие с изискванията.

В труда е обоснована и аргументирана научната и практико-приложната значимост на проблема за образованието на ромите в училищна среда, като научната се свързва със систематизиране на теории, практики и нормативни документи, валидни за сфери като приобщаващо образование, специална педагогика и социална педагогика, изведени в концептуален теоретичен модел, описващ приобщаващите политики и практики, специфичните характеристики на отделни профили деца от малцинствени групи с ромски произход, съотносими към конкретни социални общности в България и Албания, със специална нужда за закрила и подкрепа.

Практико-приложната значимост на дисертационния труд се изразява в анализ и оценка на актуалната социална и образователна политика в България и Албания и извеждането на значими задачи и препоръки за преодоляване на проблемите в предучилищното и училищното образование на децата от ромски произход чрез приобщаване, качествено обучение, свързано с индивидуални образователни програми, индивидуална грижа, подход и отношение.

Сполучливо е използван синергетичният подход за разкриване на връзките и обосноваване на технологичната взаимосвързаност между социално включване, интегриране и приобщаване (което авторът на дисертацията сполучливо диференцира от интегрирането като социално явление), базиран на психолингвистичен и

транскултурен подход при обучението на учениците. Интерпретирането на билингвизма в контекста на приобщаващото обучение е много добър акцент в дисертацията, както и извеждането на ролята на други науки като лингводидактика, етнолингвистика, социоллингвистика, сугестопедия, психоллингвистика за успешната интеграция и качествено обучение в условията на училищната среда на децата с ромски малцинствен статус.

Научно-категориалният апарат е формулиран добре. Открити са целта, задачите, предмета и обекта на дисертационното изследване. Използвани са надеждни статистически методи за проверка на хипотезата, заложена в основата на теоретико-емпиричното изследване. На базата на теоретични концептуални постановки на наши и чужди автори са направени сполучливи собствени анализи и обобщения, което говори за добра култура на научен подбор, анализ и синтез на информацията.

Първа глава „Теоретична обосновка на изследвания проблем“ представя теоретично-концептуалния модел на дисертационния труд, като аналитично е изведен обзорния периметър на приобщаващите политики и практики на образователната система на Република България в контекста на законодателната уредба и ценностите на Европейския съюз. Добрата информационна основа, интерпретирана през аналитичен подход, позволява да се изведат важни тези за приобщаващото образование на децата от ромски произход, пречупено през призмата на транскултурните аспекти на ромското включване, със съответните типични специфики: език, религия, демографски, културни, политически и нормативни аспекти. Сравнителният анализ на образователните политики в две балкански страни, но с различен модел на управление (предвид членството на България в Европейския съюз и последващите от това ангажименти) представя една интересна картина на подходи, модели, решения и резултати по отношение на приобщаването на децата в детските градини и училищата в Албания и в България. Този проблем би представлявало интерес да продължи да се изследва и на базата на постиженията на двете страни, да се представи нов модел или предложат подходи за приобщаване на децата към образователната среда.

Втора глава „Представяне на резултатите от проведеното изследване“ включва емпиричната част на изследването, научно-категориалния апарат, методическата обосновка на изследването, анализа на данните и резултатите относно влиянието на етнографски, езиковедски и културоложки характеристики и

свързаните с това приобщаващи политики и практики в образованието на ромите и проекциите на тези характеристики върху езиковите контакти и най-вече върху възпитанието и обучението на ромските деца в България и Албания в системата на предучилищното и училищното образование, осъществявано най-често в условията на билингвизъм.

Контингентът на изследване е достатъчен за постигане на целите на изследване: 288 респондента – по 144 учители (37), родители (37) и ученици (70) от България и Албания. Изследването за Република България е осъществено в две училища в градовете София и Перник в периода 2016-2017 година. На територията на Република Албания изследването е проведено в две училища в градовете Билищ и Корча през 2015-2016 година.

Методите, чрез които се събират на данните за проверка на хипотезата, са анкети за родители и учители и модифициран от автора вариант на теста Бъс – Дюрки за оценка на агресията при децата, Получените резултати са обработени с надеждни статистически методи и са с висока степен на обективност и надеждност.

Хипотезата е частично потвърдена, както уточнява и дисертантът чрез въпросите в анкетната карта, а именно: „...че в условията на членство в Европейския съюз (ЕС) представителите на ромската общност в България имат възможността да се възползват от достъп до по-голям брой и по-адекватни политики и практики за приобщаващо образование в контекста на транскултурните социални и педагогически интеракции в по-голяма степен, отколкото ромите, населяващи територията на Р. Албания.“

Резултатите от проучването дават перспектива за нови изследвания по посока прилагане на нови подходи на работа с децата от двете страни, особено в България, така, че да се снижи спента на агресия и това да съдейства за по-голяма резултатност на процеса на приобщаване и по-голяма успеваемост в учебно-възпитателния процес.

В заключението на труда са представени изводите и обобщенията от изследването, аргументирани с резултатите от проведеното емпирично изследване. Изведени са интересни тези, които поставят немалко въпроси, като: Какво не достига в образователната политика в България, след като се отчита по-висока степен на агресия при децата у нас, въпреки целенасочените мерки, свързани с приобщаването и прилагането на утвърдени европейски практики?; Защо въпреки по-големия процент социални помощи и услуги, които се оказват към децата и семействата у нас, родителите да не са удовлетворени от образователната и

социалната политика, предвид факта, че децата им са в по-голям процент жертви на агресия, в сравнение с Албания?.

В следствие на направените изводи са очертани добри тенденции по отношение усъвършенстването на теорията и практиката на приобщаващото образование на децата с различен етнически произход и ролята на активното включване на гражданската общественост като катализатор и коректив на държавните и наднационални приобщаващи политики и практики в образованието на малцинствените групи и на двете държави в контекста на техните транскултурни аспекти.

Научни приноси. Научната самооценка за приносите отразява постиженията на докторанта.

Могат да се изведат още някои **положителни страни на дисертационния труд:**

- На базата на сравнителен анализ на приобщаващите политики и практики в България и Албания е изработен концептуален дизайн на приобщаващото образование на ромите в детска градина/общообразователно училище в условията на билингвизъм, съобразно психо-социални и етнически характеристики, като са изведени и класифицирани базисни характеристики, определящи спецификите в двете страни.
- Обоснована е ролята на приобщаващо образование в контекста на транскултурните аспекти на ромското включване.
- Изведени са интегративните връзки на приобщаващото образование с различни науки като лингводидактика, етнолингвистика, социолингвистика, сугестопедия, психолингвистика, подпомагащи качествено приобщаване на децата от ромски произход в образователна среда.
- Проведено е целенасочено проучване на влиянието на етнографски, езиковедски и културоложки характеристики на ромската етническа група върху възпитанието и обучението на ромските деца в България и Албания в условията на билингвизъм.
- Изследвана и доказана е връзката между целенасоченото прилагане на образователни и социални стандарти, подпомагащи децата от ромски произход и техните семейства, свързани с програми, услуги и социални помощи и степента на приобщаването им в образователната среда.

Препоръка: На базата резултатите от направеното съпоставително и сравнително изследване на образователната политика в България и Албания по

отношение на приобщаването на децата и учениците съответно в детската градина и в училище, Илия Бело да продължи работата си по изграждане на подходи, методи и практики за ефективното приобщаване на децата с различен етнически статус в образователна среда.

Публикации по тематиката на дисертационния труд

Публикациите на докторант Илия Бело са девет на брой. Тематиката, по която работи е представена на конференции в България и чужбина, публикувана е в сборници и тематични списания в България, Албания и Черна гора, което говори за широко популяризиране на резултатите от научното му изследване.

Заключение

Дисертационният труд *„Транскултурни аспекти на приобщаващите политики и приобщаващите практики в образованието на ромите“* представлява научно изследване с качества, отговарящи на изискванията в Закона за развитие на академичния състав в Р. България, Правилника за неговото приложение и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

Въз основа на доказаните научни приноси и постижения и оригинален авторски продукт, давам своята положителна оценка за дисертационния труд и значимите за теорията и практиката резултати, свързани със спецификите на приобщаващите практики в образованието на ромите в България и Албания.

Предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Илия Никола Бело в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика (Теория на възпитанието и дидактика).

01.10.2018 г.

Проф. д-р Розалия Кузманова – Карталова
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“